

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Sydafrika – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2019

I. SAMMANFATTNING

Sydafrikas konstitution garanterar alla medborgares lika rättigheter oberoende av ras, kön, sexuell läggning eller religiös tillhörighet. Stora framsteg har gjorts givet de utmaningar som fanns vid demokratins införande 1994. Den tidigare apartheidregimen har ersatts av demokratiska institutioner, ett oberoende domstolsväsende, ett livskraftigt civilsamhälle, fria medier samt självständiga institutioner.

Sydafrika är samtidigt ett av världens mest ojämlika länder. Ras- och diskrimineringslagar har visserligen tagits bort, men arvet från apartheid slår fortfarande igenom och skillnaderna i villkor och möjligheter kan vara stora. Lagstiftning och politiska program för att komma tillrätta med detta finns på plats, men genomförandet uppvisar brister. Trots relativt framgångsrika satsningar på att höja levnadsstandarden för den genomsnittlige sydafrikanen förblir de konstitutionsskyddade ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna några av Sydafrikas allra största utmaningar.

Sydafrika är en konstitutionell, demokratisk republik med federala inslag. Det råder politisk pluralism samtidigt som ANC har fått egen, men minskande, majoritet sedan demokratins införande 1994.

Rättsväsendets oberoende är skyddat i konstitutionen, vilket i allmänhet efterlevs väl. Överbelastning, organisatoriska utmaningar och korruption

präglar dock statliga och lokala myndigheter inom både rättsväsendet och övrig samhällsservice. Flera undersökningskommissioner har inrättats för att utreda korruptionen i statsapparaten. Samtidigt pågår ett arbete för att återuppbygga korruptionsbekämpande myndigheter liksom vissa statsägda bolag som varit särskilt utsatta för korruption.

Våldsbrottsligheten i landet är fortsatt mycket hög, med cirka 56 mord per dag.

Konstitutionen betonar och ger ett starkt skydd för jämställdhet. Goda resultat återfinns på områden som deltagande i grundskoleutbildning och kvinnlig representation i parlamentet. Sämre resultat återfinns vad gäller bland annat kvinnors situation på arbetsmarknaden. Trots konstitutionens skydd för jämställdhet fortsätter våld mot kvinnor och flickor att vara mycket omfattande. Andelen mord på kvinnor är bland de högsta i världen. Det sexuella våldet är utbrett.

Sedan 2006 kan alla par oavsett sexuell läggning ingå partnerskap eller äktenskap. Det finns emellertid en relativt utbredd homofobi i delar av landet, samtidigt som det inte minst i de större städerna finns en stor öppenhet gentemot hbtq-personer. En rapport från ILGA (*International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*) från 2019 konstaterades att fysiskt våld, ofta sexuellt, mot hbtq-personer var ett mycket vanligt problem i Sydafrika och att dessa brott sällan leder till fällande dom.

Medie- och pressfriheten, inklusive informationsfriheten, respekteras i allmänhet väl. Sydafrika har ett livaktigt civilsamhälle och stort och varierat medieutbud som resulterar i hård granskning av makthavare och relativt gynnsamma förhållanden för normkritiska konst- och kulturutövare.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Sydafrika har gjort stora framsteg givet de utmaningar som fanns vid demokratins införande 1994. Den tidigare apartheidregimen ersattes av demokratiska institutioner baserade på ett oberoende rättsväsende, fria medier och civilsamhälle samt självständiga institutioner. Rättsväsendets

oberoende är skyddat i konstitutionen och detta efterlevs i allmänhet väl. Konstitutionsdomstolen spelar en central roll i värnandet av demokrati och de mänskliga rättigheterna. Dess domare utses av presidenten efter samråd med en särskild kommission och de politiska partierna i parlamentet. I *World Justice Projects* rättsstatsindex rankas Sydafrika på plats 47 av 126 länder 2019.

Även andra högre domstolar påverkar tillämpningen av konstitutionens rättighetskatalog. Den som har utsatts för någon form av diskriminering kan vända sig till landets diskrimineringsinstanser, *Equality Courts* och till Sydafrikas kommission för mänskliga rättigheter (*South African Human Rights Commission*, SAHRC). Det finns även flera specialdomstolar, till exempel inrättades i mars 2019 domstolen *Booyens Magistrates Court*, specialiserad på fall som rör könsbaserat våld och mord på kvinnor.

När den sydafrikanska konstitutionen antogs 1996 inrättades sex självständiga institutioner för att granska, stärka och försvara landets konstitutionella demokrati – så kallade *Chapter 9 Institutions*. Det finns dock problem med att institutionerna ibland hamnar i beroendeställning i förhållande till regeringen genom bland annat undermålig insyn vid tillsättningar och bristande implementering av institutionernas rekommendationer.

År 2016 inledde Sydafrika en process för att frånträda Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen. Detta följdes av en stark reaktion från bland annat civilsamhället och i januari 2017 förklarade *Gauteng High Court* Sydafrikas ansökan om frånträdande som ogiltig, då parlamentet inte först fått ta ställning i frågan. Ett lagförslag som skulle kunna öppna för en ny utträdesansökan lades fram 2017, men processen har ännu inte fullföljts.

Traditionellt ledarskap och informell rättsskipning enligt sedvanerätt utgör en del av Sydafrikas rättsliga system. Ett kontroversiellt lagförslag (*Traditional Courts Bill*) om informell rättsskipning godkändes våren 2019 av nationalförsamlingen. Lagförslaget ligger hos provinsrådet för godkännande. Kvinnors ställning i den informella rättsskipningen och i

många landsbygdsområden är generellt svag. Månggifte och hemgift förekommer.

Sydafrika har ett väl utbyggt institutionellt och rättsligt ramverk samt nationella strategier för att förebygga och motverka korruption. Enligt konstitutionen har alla rätt att ta del av information som staten besitter och privata entiteter ska tillgängliggöra information som är nödvändig för utövandet av och skyddet för medborgarnas rättigheter. Samtidigt har korruptionsfrågor under en längre tid dominerat debatten. President Jacob Zuma tvingades avgå på grund av korruptionsanklagelser, vilka också ska ha inkluderat icke-valda representanters inflytande i politiken.

Ett flertal undersökningskommissioner har tillsatts efter president Ramaphosas tillträde med syfte att utreda ”otillbörligt inflytande över statsapparaten” (*state capture*), korruption och bedrägerier inom den offentliga sektorn. Sedan dess har omfattande offentliga utfrågningar och vittnesmål hållits. Regeringen stöttar kommissionens arbete, även om flera regeringsföreträdare står under granskning. Flera högt uppsatta chefer inom både den nationella åklagarmyndigheten (NPA), andra delar av statsförvaltningen och statsägda bolag har avskedats till följd av anklagelser om korruption, vanskötsel och nepotism.

Sydafrika rankas som nummer 73 av 180 på *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2018 (jämför med plats 64 år 2016). Tappet bör ses mot bakgrund av de korruptionsavslöjanden som den pågående granskningen vittnar om.

Upphandling i samband med statliga kontrakt är en annan fråga som uppmärksammas i korruptionsdebatten.

Rättssäkerhet

Sydafrikas juridiska ramverk och rättigheter för brottsoffer och misstänkta gärningsmän är relativt långtgående och förbjuder all olikbehandling och diskriminering. Oskuldspresumtionen gäller och enligt konstitutionen har brottsoffer och misstänkta gärningsmän rätt till en rättvis, human behandling samt till ett offentligt ombud.

Tillämpningen uppges dock brista. De flesta delar av rättskedjan, däribland domstolarna och polisväsendet, lider av överbelastning, snåriga byråkratiska rutiner, brist på kvalificerad personal, organisatoriska utmaningar och korruption. Brist på personal och resurser underminerar den svarandes processuella rättigheter, inklusive rätten till ett offentligt ombud och att inom rimlig tid få sin sak prövad. *Freedom House* uppger att häktade ofta tvingas vänta i flera månader, och ibland längre än den lagligt föreskrivna maxtiden på två år, innan rättegång inleds.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Det förekommer ingen formell eller systematisk straffrihet, men kombinationen av mycket hög brottslighet, poliskårens brister, överbelastning i domstolar och korruption resulterar i vissa fall i oförmåga att inom rimlig tid och med acceptabel kvalitet lagföra misstänkta. Ansvarsutkrävande brister även i praktiken på grund av omfattande misstro till polisen, vilket leder till underrapportering. Organisationen *Institute for Security Studies* (ISS) uppger att det blivit vanligare att människor tar lagen i egna händer.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Sydafrika är en konstitutionell, demokratisk republik med federala inslag och en klassisk maktodelningsstruktur. Parlamentet består av nationalförsamlingen, med 400 ledamöter som väljs i proportionella val, och nationella provinsrådet som har 90 ledamöter; tio från varje provins valda genom indirekta val. Val äger rum vart femte år, med en separat mandatperiod för lokalval. Samtliga medborgare över 18 år är röstberättigade, men måste registrera sig för att få rösta. Presidenten utses av parlamentet för en period om fem år med möjlighet till omval för ytterligare en mandatperiod. Det nationella rådet av traditionella ledare fungerar som ett rådgivande organ avseende traditionella ledarskaps- och rättsfrågor. I de nio provinserna finns valda församlingar och provinsregeringar med relativt stor självständighet inom flera områden.

Det råder politisk pluralism, med två större oppositionspartier (*Democratic Alliance* samt *Economic Freedom Fighters*) och ett regeringsparti (*African National Congress*) som fått egen, men minskande, majoritet i samtliga val sedan demokrati infördes 1994. I det senaste nationella valet i maj 2019 fick partiet 57,5 procent av platserna i Nationalförsamlingen. Av de 48 partier som kandiderade tog 14 plats i parlamentet, vilket innebar en ökning med 19 kandiderande partier från 2014 års val. Av Nationalförsamlingens medlemmar är 46 procent kvinnor år 2019, en ökning med fyra procent från föregående mandatperiod. Av de 54 permanenta medlemmarna i det nationella provinsrådet är 21 kvinnor. Av regeringens 28 ministrar är hälften kvinnor.

Valobservatörer har beskrivit de senaste nationella valen som fria och väl genomförda. Den sydafrikanska valmyndighetens (IEC) arbete bedöms hålla hög internationell klass. Den sammanvägda bilden är att valen överlag genomförs väl. Av de som registrerat sig för att rösta deltog 66 procent år 2019, vilket var en markant minskning jämfört med de senaste valen. Av de registrerade var 55 procent kvinnor.

Politiskt motiverade mord förekommer. Våld i samband med och inför val existerar och har enligt ISS ökat.

Det civila samhällets utrymme

Det sydafrikanska civilsamhället är livskraftigt och lämnar tydligt avtryck i debatten. De senaste åren har civilsamhället spelat en viktig roll i att avslöja den omfattande korrruptionen som just nu utreds i flera offentliga undersökningskommissioner. Det juridiska ramverket i Sydafrika ger civilsamhällesorganisationer stor frihet att verka. Det internationella civilsamhällesnätverket *Civicus* rapporterar dock att registreringsprocessen för civilsamhällesorganisationer som exempelvis vill söka finansiering från internationella givare eller regeringen kan innebära ett hinder för dem att verka, då processen anses invecklad och långdragen.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Konstitutionen slår fast rätten till liv och till kroppslig och psykisk integritet, rätten att inte utsättas för tortyr eller våld samt rätten att inte på andra sätt behandlas eller bestraffas på ett grymt, omänskligt eller kränkande sätt. Sedan 2013 finns lagstiftning som definierar och kriminaliserar tortyr. Övervåld av säkerhets- och ordningsmakten förekommer.

Våldsbrottsligheten är fortsatt mycket hög. Antalet mord har sedan 2012 ökat med cirka 19 procent. I snitt registrerades cirka 56 mord per dag under en tolv månadersperiod 2017/18.

Enligt den oberoende myndighet som granskar kriminalvården, *Judicial Inspectorate of Prisons (JICS)*, präglas de slutna anstalterna av brister vad gäller bland annat mathållning, sjukvård, rehabilitering, underhåll och adekvat utbildad personal. Fängelserna hade i mars 2018 kapacitet för 118 723 personer, medan antalet intagna var 164 129 personer. I mars 2017 satt 148 barn under 18 år i fängelse, vilket motsvarar 0,1 procent av de fängslade i Sydafrika. Medan de barn som döms i allt högre grad placeras på separata institutioner tvingas de som är frihetsberövade i avvaktan på rättegång ofta, och i strid mot regelverket, dela utrymme med vuxna.

Sydafrika är ett ursprungs-, transit- och mottagarland för människohandel i framförallt södra Afrika men också Afrika i stort. Det är även ett ursprungs- och transitland för människohandel till Europa och Nordamerika. Människohandel påverkar såväl kvinnor som män och barn. Kvinnor och flickor utnyttjas främst för sexuella ändamål och hushållsarbete, medan pojkar används för tvångsarbete och tiggeri samt brottslig verksamhet. Sedan 2015 finns en lag som bland annat kriminaliserar alla former av människohandel och föreskriver förebyggande åtgärder. Försäljning av sex är kriminaliserat i Sydafrika. Prostituerade löper större risk att utsättas för våld från såväl polis som allmänheten.

Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades 1997. *Inkata Freedom Party* (IFP) har föreslagit att ett återinförande borde diskuteras, men få bedömer att frågan på allvar kan komma att aktualiseras.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Konstitutionen ger ett starkt skydd för frihetsberövade. Den föreskriver bland annat rätten till en rättvis och offentlig rättegång inom skäligen tid och möjlighet att överklaga. I praktiken är väntetiderna långa. I mars 2017 var 43 799 personer frihetsberövade i väntan på rättegång eller i väntan på beslut från domstolen. Frigivning mot borgen medges, men många saknar möjlighet att betala.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Medie- och pressfriheten respekteras i allmänhet väl, men det finns regionala skillnader. Sydafrika intar plats 31 av 180 länder på *Reportrar utan gränser* pressfrihetsindex 2019. Journalister kan överlag verka fritt utan risk för förföljelse eller andra repressalier. Ett brett spektrum av åsikter kommer till uttryck och tidningar och tidskrifter för ofta fram skarp kritik mot regeringen. *Reportrar utan gränser* rapporterar dock om oroande tendenser, i form av en viss ökning av attacker mot journalister på sociala medier samt förekomst av statlig avlyssning av journalister. Det finns uppgifter om utpressning mot journalister som rapporterar om exempelvis makthavare eller om känsliga frågor såsom landreform eller korruption. Samtidigt utgör Sydafrika en fristad för olika kulturaktörer och journalister från andra länder på kontinenten. Tidningar och tidskrifter drivs av privata företag medan ett antal radio- och flertalet markbundna tv-kanaler är statsägda. Majoriteten av sydafrikanerna har radio och tv som främsta nyhetskällor. Enligt *Freedom House* har 54 procent av sydafrikanerna tillgång till internet. Internetanvändningen hämmas av dock av höga kostnader.

Inskränkningar i den av konstitutionen fastlagda yttrandefriheten är begränsade till uttalanden som uppmanar till krig eller annat våld, som är diskriminerande mot ras, kön eller religion eller som i vissa specifika fall rör information om polis, militär, fängelser och psykiatriska institutioner.

Rätten till information och insyn i offentliga beslut är garanterad i lag som med vissa undantag gäller såväl offentliga som juridiska och privata personer. Sydafrikas motsvarighet till offentlighetsprincipen är lagstadgad, men enligt civilsamhällesorganisationer förmår regeringsinstitutioner inte leva upp till sina åtaganden. De senaste åren tyder på en nedåtgående trend kring hur väl offentlighetsprincipen efterlevs.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Rätten att delta i fredliga sammankomster står inskriven i konstitutionen. Det har dock förekommit att polis brukat våld för att upplösa fredliga protester. Under 2017 och 2018 rapporterades enligt polisens statistik 14 641 protester, av dessa betraktades 3 583 som oroliga eller våldsamma. Protesterna var främst kopplade till arbetsplatskonflikter samt missnöje med tillgången till samhällstjänster.

Religions- och övertygelsefrihet

Konstitutionen slår fast religions- och trosfrihet. Diskriminering på grund av religion är förbjuden. Detta respekteras i allmänhet väl. Religiösa trossamfund behöver inte registreras, men endast de samfund som registreras har rätt att öppna bankkonton och är undantagna viss beskattning. Religiösa ledare är i stort sett fria att engagera sig även i politiska diskussioner.

Enligt amerikanska utrikesdepartementets rapport ”*Report on International Religious Freedom*” har 84 procent av befolkningen i en undersökning (från *Pew Research Center*) uppgivit kristendom som sin religion, 15 procent har uppgivit sig sakna religion eller inte velat uppge sin religionstillhörighet och 1,7 procent har uppgivit sig vara muslimer. Sammanlagt fyra procent uppger sig bekänna sig till hinduismen, judendomen, buddhismen och traditionella, inhemska religioner.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Sydafrika har ratificerat ILO:s åtta centrala konventioner. Rätten till arbete är i princip det enda område inom de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna som inte föreskrivs i konstitutionen. Enligt

Sydafrikas statistikmyndighet (Stats SA) uppskattades arbetslösheten första kvartalet 2019 till 27,6 procent, och ungdomsarbetslösheten till 55,2 procent. Arbetsmarknaden är polariserad, med en hög koncentration låginkomsttagare och en relativt låg andel medelinkomsttagare.

Lagen om jämlikhet på arbetsmarknaden föreskriver att större arbetsplatser måste upprätta en jämlikhetsplan för att motverka diskriminering, främja likabehandling och vidta åtgärder för positiv särbehandling (så kallad *Broad Based Black Economic Empowerment*, B-BBEE) av tidigare eftersatta grupper. Vita hushåll tjänar omkring fyra gånger så mycket som svarta hushåll, och de rikaste tio procenten tjänar nästan sju gånger så mycket som de lägsta fyrtio procenten. Enligt Stats SA har ojämlikhet mellan vita och svarta börjat minska, men B-BBEE har kritiserats för att inte nå de bredare folklagen.

Enligt sydafrikansk lag har alla arbetare, med undantag för personer med anställning i landets underrättelse- och säkerhetstjänst, rätt att bilda och gå med i fackföreningar. Enligt Stats SA är omkring 14 miljoner personer, cirka 29 procent av arbetskraften i den formella sektorn, anslutna till något fackligt förbund. Fackförbunden har enligt lag rätt att strejka med undantag för vissa samhällsviktiga funktioner.

I *World Economic Forums* rapport rankas Sydafrika på plats 91 av 149 länder i frågor om jämställdhet i arbetsförhållanden mellan män och kvinnor. Kvinnor har fortsatt sämre villkor, trots att inkomstskillnaderna relativt sett har minskat något de senaste åren. Kvinnor tjänar i regel mindre än män med likartad kvalifikationsgrad. Kvinnor är även överrepresenterade i så kallade okvalificerade låginkomststyrken (plats 117 av 149 i WEF:s ranking på jämlikhet i lön). Arbetslösheten för kvinnor är genomgående högre än för män och enligt *World Economic Forum* har ojämlikheten mellan män och kvinnor inom arbetslivet totalt sett ökat de senaste två åren. Svarta och färgade kvinnors möjligheter att bli anställda är lägre än för vita kvinnor. Föräldraledigheten för kvinnor är fyra månader och sedan 2018 har män rätt till tio dagars föräldraledighet.

Enligt ILO har Sydafrika gjort stora framsteg vad gäller att bekämpa de värsta formerna av barnarbete. Lagarna ger nu större möjlighet att

rapportera olika former av missförhållanden och exploatering av barn. I praktiken förekommer barnarbete inte minst inom gruvarbete, jordbruk, tiggeri, hushållsarbete och brottslig verksamhet. Enligt den senaste mätningen (2015) utförde 5,2 procent av sydafrikanska barn (7–17 år) någon form av barnarbete.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Sydafrikas konstitution slår fast att tillgången till hälso- och sjukvård är en mänsklig rättighet som ska finnas tillgängligt för alla oavsett socioekonomisk bakgrund. Barn under sex år, personer med funktionsnedsättning och gravida samt ammande kvinnor har rätt till gratis hälso- och sjukvård. Lagstiftningen brister dock i praktiken, både vad gäller tillgänglighet och kvalitet på vården. Personalbrist och resursbrist är bidragande orsaker.

Den sydafrikanska regeringen uppger att medellivslängden 2018 var 61 år för män och 67 år för kvinnor. Hiv och aids är ett av de enskilt största hoten mot rätten till ett långt och hälsosamt liv. Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) uppskattas cirka 7,2 miljoner människor leva med hiv, vilket gör Sydafrika till det land som har den största hiv-epidemin i världen. Antalet nya fall av hiv samt antalet hiv-relaterade dödsfall har konsekvent minskat sedan 2007, men är fortfarande ett hot mot samhällsutvecklingen i stort. I åldern 15–49 uppskattas cirka 23,7 procent av kvinnorna och 14 procent av männen leva med hiv. Det nationella behandlingsprogrammet tillhör de mest omfattande programmen i världen.

Konstitutionen slår fast rätten till liv och kroppslig och psykisk integritet, inklusive sexuell och reproduktiv hälsa. Kvinnor och flickor har lagstadgad rätt till abort fram till vecka tolv, varefter ett särskilt tillstånd krävs. 55 procent av de genomförda aborterna bedöms ske på olagligt sätt, vilket *Amnesty* menar kan härledas till att endast sju procent av landets hälsokliniker utför aborter. Efter en lång period med stigande mödradödlighet i Sydafrika tycks trenden ha vänt och börjat minska. Fortfarande är nivåerna höga och det beräknas att cirka 138 kvinnor dör per 100 000 levande födselar. Enligt WHO var barnadödligheten 37 per 1000 levande födselar år 2017. Enligt officiell statistik lider en av tre pojkar

och en av fyra flickor av hämmad tillväxt på grund av brist på näringsriktig kost.

Enligt en rapport från SAHRC 2018 lyser både tillförlitlig statistik och informationsspridning med sin frånvaro vad gäller mental ohälsa. Enligt SAHRC är underrapportering och en ökning av psykosociala problem ett faktum. Hiv- och aids-epidemin och våld samt drogmissbruk uppges vara bidragande orsaker. Samtidigt finns det ett stort behandlingsslag på grund av bland annat avsaknad av resurser, stigma och brist på medicin. *Life Esidimeni*-skandalen, där 118 patienter dog på grund av missförhållanden och okunskap efter stora nedskärningar, har kallats det största brottet mot människors rätt till hälsa sedan apartheid.

Rätten till utbildning

Konstitutionen garanterar rätten till utbildning, inklusive grundutbildning för vuxna. Den nationella utbildningslagen utformades i syfte att bemöta tidigare ojämlikhet kring tillgången till utbildning. Lagen garanterar skydd mot diskriminering av enskilda personer inom utbildningssystemet. Den sydafrikanska skollagen förbjuder statliga skolor att utesluta elever på grund av utebliven avgift. I lagen föreskrivs också förbud mot aga av eleverna, men detta förekommer trots förbudet i en förhållandevis stor andel skolor.

Skolplikt gäller för barn mellan 7 och 15 år. Det finns både statliga och privata skolor med och utan avgifter. Statliga skolor, och vissa friskolor som fyller ett specifikt behov, finansieras med behovsprövade statsbidrag. Utöver eventuella skolavgifter tillkommer även kostnader för skoluniform och transporter. Höga skolavgifter stänger ofta ute barn som lever i fattigdom från välfungerande skolor. Enligt statistik från Stats SA gick 97 procent av barn mellan 7–17 år i skolan. Den stora majoriteten slutför den första delen av grundskolan (7–13 år) medan det är en tydlig minskning av barn som slutför den andra delen (14–17 år). Något fler flickor än pojkar går i och slutför grundskolan. Många barn med funktionsnedsättning saknar reella möjligheter att gå i skola, slutföra sin skolgång eller bådadera. Tillgänglighet och bristande kunskap hos lärare och annan personal på skolorna tillhör de hinder som drabbar denna grupp. Läskunnigheten bland gruppen 15–34 år är 93,9 procent och bland

personer mellan 35–64 år uppgår den till 79,3 procent. En majoritet av skolelever i årskurs 4 bedöms inte nå målen för läsförståelse.

Utbildningssystemet brottas med omfattande problem, inte minst när det gäller kvaliteten på skolan och kunskapsnivåerna hos eleverna. Det råder stora skillnader mellan fattiga skolor på landsbygden och mer resursstarka skolor i anslutning till städerna. I flera fall har även lärarkåren bristande kompetens. Det finns betydande problem med våld, inklusive sexuellt våld, i skolorna. Tonårsgraviteter är ett utbrett problem. Vidare råder otillräcklig tillgång till sanitet, i synnerhet toaletter, i skolor. I flera uppmärksammade fall har unga elever drunknat i så kallade öppna latriner. Regeringen har inrättat ett åtgärdsprogram.

Rätten till tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Trots relativt framgångsrika satsningar på att höja levnadsstandarden för den genomsnittlige sydafrikanen förblir detta en av landets allra största utmaningar. Sydafrika rankas på plats 113 av 189 på FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index för mänsklig utveckling.

Konstitutionen och lagstiftningen garanterar varje medborgares rätt till ett drägligt liv men för en stor andel av befolkningen uppfylls inte detta. I en rapport publicerad av Världsbanken 2018 lever nästan hälften av den sydafrikanska befolkningen under den övre nationella fattigdomsgränsen. Urbaniseringen sätter stor press på städernas vattenresurser, samtidigt som andra faktorer såsom föroreningar och oregelbunden nederbörd påverkar tillgången till rent vatten.

Ett problem är de förhållanden som råder i tillfälliga bosättningar som ofta uppstår kring större städer. Andra utmaningar är förekomsten av regelvidriga vräkningar, bland annat i städer och på jordbruksmark, samt bristande stöd till personer som flyttats.

Markreformfrågan i Sydafrika är djupt politisk och komplex. Ägarfördelning är av historiska skäl snedfördelad mellan vita och svarta samt mellan rika och medellösa. Omfördelningsarbetet går långsamt. Utmaningar återstår också när det gäller besittnings- och brukar-rättsfrågor. Möjligheten att införa expropriering av mark utan kompensation fortsätter att vara en omdiskuterad fråga.

Socialförsäkringssystemet, vilket inkluderar barn-, vård- och fosterförälderbidrag, bidrag för personer med funktionsnedsättning eller invaliditetsbidrag samt ålderspension, når närmare 17 miljoner personer. För många hushåll är socialbidragen den främsta och ofta enda inkomstkällan. Krav på dokumentation, inklusive födelsebevis och ID-handling, innebär svårigheter för vissa berättigade att få sina bidrag.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Konstitutionen ger ett starkt skydd för och betonar jämställdhet och jämlikhet. Det finns lagstiftning mot diskriminering av kvinnor vid anställning och i arbete, mot våld mot kvinnor i hemmet samt mot sexuella våldsbrott. En institution för jämställdhet (*Commission on Gender Equality*) med uppgift att främja, utveckla och granska jämställdhetsarbetet inrättades år 1996. Implementeringen av lagstiftningen brister dock i praktiken.

I *World Economic Forums (WEF) Global Gender Gap* rapport 2018 fick Sydafrika placering 19 av totalt 149 länder avseende jämställdhet mellan män och kvinnor. Goda resultat återfinns avseende deltagande i grundskoleutbildning och kvinnlig representation i parlamentet. Sämre resultat återfinns i kvinnors situation på arbetsmarknaden och förekomst av våld mot kvinnor. Fattigdom är mer utbredd bland kvinnor. Svarta kvinnor liksom kvinnor på landsbygden löper en större risk att hamna i bestående fattigdom. Sydafrika är till stor del fortfarande ett patriarkalt samhälle med en könsstereotyp syn på kvinnor och mäns roller.

Antalet mord på kvinnor är bland de högsta i världen och en av fem kvinnor över 18 år har enligt ISS någon gång utsatts för fysiskt våld inom ett förhållande eller inom familjen. Sex procent av kvinnorna och nio procent av männen anser att mannen har rätt att slå sin partner i vissa fall. I en studie utförd av *Medical Research Council* uppger cirka 30 procent av sydafrikanska män att de begått en våldtäkt. Åren 2017/18 rapporterades 40 035 fall av våldtäkt. Utsattheten för våld, inklusive sexuella och emotionella övergrepp, är större bland de fattigaste (27 procent), men är

hög också i de mest välbärgade grupperna (14 procent). Mörkertalet i rapporteringen av fysiska och psykiska övergrepp är sannolikt högt. I många fall leder polisanmälningar varken till åtal eller fällande dom. Polisen har även kritiserats gällande bristande rapportering. De drabbade möts ofta av bristande förståelse och okunskap i sina kontakter med polisen och rättsväsendet.

Under rubriken *#TheTotalShutDown* marscherade den 1 augusti 2018 kvinnor och icke-binära personer från hela Sydafrika i protest mot det utbredda våldet mot kvinnor. Som en följd hölls i november samma år ett nationellt toppmöte med temat genderbaserat våld och mord på kvinnor. President Cyril Ramaphosa beskrev då situationen med det utbredda våldet mot kvinnor som en nationell kris. En deklaration mot könsbaserat våld och mord på kvinnor undertecknades 2019, i samband med att en domstol för könsbaserat våld och mord öppnades.

Barnets rättigheter

Enligt konstitutionen har alla barn rätt till mat, säkerhet, utbildning, grundläggande hälso- och sjukvård samt socialt stöd. Trots detta lever många barn under förhållanden präglade av fattigdom och utsatthet. Sydafrika har gjort stora framsteg när det kommer till att minska andelen barn som lever i fattigdom, men enligt Unicef och SAHRC lever fortfarande nästan sju av tio barn under den övre nationella fattigdomsgränsen. Många barn har begränsad tillgång till mat, sanitet och boende. Endast en tredjedel av alla sydafrikanska barn lever med båda sina biologiska föräldrar och ett av sex barn har förlorat minst en förälder.

Barn fortsätter att vara utsatta för våldsbrott och sexuella övergrepp. Ett av tre barn rapporteras ha utsatts för någon form av sexuellt övergrepp, men mörkertalet är enligt *Rädda Barnen* stort. Mordfrekvensen för barn har enligt ISS ökat och en tredjedel av alla barn uppges ha utsatts för fysiskt våld. 99 procent av alla barn beräknas ha antingen bevittnat eller själv utsatts för någon form av våld. Barnaga är förbjudet i skolan och andra offentliga inrättningar men är fortfarande tillåtet i hemmet och vanligt förekommande. Trots förbud uppges en förhållandevis stor andel skolor fortfarande använda aga. Medierapportering om ämnet brukar leda till debatt. Ett nytt lagförslag om att förbjuda aga i hemmet är under

granskning. Omskärelse av pojkar förekommer inom vissa grupper i så kallade initieringsriter, vilket inte sällan leder till allvarliga skador, och i vissa områden på landsbygden kan tvångsäktenskap (*ukuthwala*) samt könsstympning av flickor förekomma, dock i begränsad omfattning.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Sydafrika har fyra folkgrupper (San, Nama, Griquas och Khoisan) som betecknar sig som urfolk, även om konstitutionen inte ger dem officiell status som sådana. De har i princip samma rättigheter och tillgång till grundläggande sociala tjänster som andra sydafrikaner, men tenderar att bli marginaliserade, bland annat på grund av fattigdom. Sydafrika har inte ratificerat ILO:s konvention (169) om urfolks rättigheter.

Enligt rapporter FN förekommer diskriminering, kidnappningar, och mord på personer med albinism.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Konstitutionen är progressiv vad gäller skydd för hbtq-personer och förbjuder diskriminering på grund av kön och sexuell läggning. Sedan 2006 kan alla par oavsett sexuell läggning ingå partnerskap eller äktenskap, såväl borgerligt som kyrkligt. Sedan 2018 har även bestämmelsen som gjorde det lagligt för tjänstemän att vägra att gifta samkönade par tagits bort. Homosexuella har rätt att adoptera. Dock brister det i tillämpningen av lagstiftningen. Det finns en relativt utbredd homofobi i delar av landet, samtidigt som det inte minst i de större städerna finns en stor öppenhet gentemot hbtq-personer. En tydlig trend är att hbtq-personer och -frågor tar alltmer plats i offentligheten. Enligt en rapport från 2016 lanserad av civilsamhällesorganisationen *The Other Foundation* anser 72 procent att homosexualitet är moraliskt felaktig. Samtidigt anser 51 procent av befolkningen att homosexuella personer ska ha samma mänskliga rättigheter som övriga befolkningen.

Förekomsten av våldsbrott mot lesbiska kvinnor och transsexuella har uppmärksamats av bland andra ILGA (*International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*). I en ILGA-rapport från 2019 konstaterades att fysiskt våld, ofta sexuellt, mot hbtq-personer var ett

mycket vanligt problem i Sydafrika och att dessa brott sällan leder till fällande dom. Enligt ILGA har polis- och domstolsväsendet misslyckats med att vidta tillräckliga åtgärder för att skydda hbtq-personer. Mörkertalet vad gäller våld kopplat till homofobi är stort. Det har dock tagits några viktiga steg i arbetet mot diskrimineringen av hbtq-personer de senaste åren. I mars 2018 kom ett lagförslag som kriminaliserar hatbrott och hatspråk och under 2017 beslutade *Western Cape High Court* att transpersoner som genomgått transition efter giftermål skulle ha rätt att registrera sig enligt ny könsidentitet.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Enligt UNHCR befann sig drygt 280 000 flyktingar och asylsökande i Sydafrika i slutet av 2017. Det stora antalet flyktingar samt bristande kompetens och otillräcklig bemanning samt korruption påverkar effektiviteten i handläggningen av flyktingars och asylsökandes ärenden. Av alla sökande beräknas cirka åtta procent vara berättigade till asyl, enligt regeringens uppgifter till UNHCR.

Regelverket för flyktingar och asylsökande är generöst i Sydafrika. Dessa har fri rörlighet inom landet, rätt att arbeta samt rätt till grundläggande sociala tjänster. Trots det lever många flyktingar under svåra förhållanden i informella bosättningar i anslutning till städerna. Det förekommer att flyktingar och asylsökande nekas tillträde till skolor samt avvisas eller behandlas illa vid sjukhusbesök. En ny lag som UNHCR och ISS uppger kommer att begränsa flyktingar och asylsökandes möjligheter att studera och arbeta väntas träda i kraft under 2019. Gränskontroller förväntas också stärkas.

Till Sydafrika kommer ett stort antal (troligtvis miljontals) ekonomiska migranter samt personer som av andra anledningar, ibland på olaglig väg, söker sig in till landet från framför allt grannländerna.

SAHRC har uppmärksammat förekomsten av främlingsfientlighet från allmänhet, myndigheter och offentliga institutioner gentemot utländska medborgare, framför allt personer från andra afrikanska länder. SAHRC uppger att xenofobi varit en av de mest rapporterade kränkningarna av de mänskliga rättigheterna sedan 2012. Vid flera tillfällen har det uppstått

sociala oroligheter, våldsamma upplopp och attacker med främlingsfientliga förtecken. Dessa har riktats mot hem och företag som ägs av flyktingar, asylsökande och migranter, som tvingats fly. Regeringen har vidtagit åtgärder, bland annat i början av 2019, men har vid flera tillfällen undvikit att tydligt sätta oroligheterna i samband med främlingsfientlighet. I mars 2019 lanserades en ny nationell handlingsplan för att motverka rasism, rasdiskriminering, främlingsfientlighet och annan intolerans. Myndigheter har fått kritik för att planer som upprättats inte har fullföljts. Det förekommer rapporter om att poliser uppges avstå från att ingripa eller undersöka brott mot migranter och flyktingar.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konstitutionen liksom andra nationella lagar förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning och tillåter positiv särbehandling av grupper som tidigare missgynnats av diskriminerande lagstiftning och behandling. Det finns en medvetenhet och uttalad politik för att öka personer med funktionsnedsättnings representation och deltagande inom alla samhällsområden, men i praktiken sker fortfarande omfattande exkludering och diskriminering. SAHRC uppskattar att åtta av tio personer med funktionsnedsättning är arbetslösa. De som arbetar har ofta lågstatusjobb och ges ersättning som är lägre än den genomsnittliga. Bristande tillgänglighet till anpassade boenden, service, utrustning och faciliteter uppges vara ett betydande hinder för personer med funktionsnedsättning. Samtidigt finns, för den som har möjlighet att betala för privat skolgång, specialiserade skolor som håller internationell klass. Stigmat kring människor med funktionsnedsättningen lever till viss del kvar, vilket resulterar i att dessa i förekommande fall göms undan och därmed hindras från att integreras i samhället.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSTATENS PRINCIPER I SYDAFRIKA

Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Sydafrika. Den bi-nationella kommissionen (BNC) mellan Sverige och Sydafrika äger rum vartannat år och är en plattform för regelbunden

dialog mellan länderna avsedd att förstärka och fördjupa förbindelserna i bred bemärkelse. En dialog om de mänskliga rättigheterna har förts i en separat underkommitté till den politiska kommittén. Ett mindre antal svenska civilsamhällesorganisationer har lokal representation i Sydafrika och arbetar på olika sätt med rättighetsfrågor genom att bland annat stärka fackföreningar och sociala rörelser där kvinnor, ungdomar, arbetare och migranter står i fokus. Genom regionalt biståndssamarbete stödjer Sverige även andra civilsamhällesorganisationer, bland annat med inriktning mot exempelvis sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Sverige bidrar genom ambassaden till starka partnerskap mellan ett stort antal svenska och sydafrikanska kulturaktörer.

Även EU genomför en dialog om de mänskliga rättigheterna med Sydafrika. Det senaste dialogtillfället skulle ha ägt rum i Bryssel sommaren 2019, men fick skjutas fram. Flera FN-organ har lokala och regionala kontor i Sydafrika.

I den senaste granskningen av Sydafrika i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) gav Sverige rekommendationer bland annat avseende skydd till kvinnor som utsätts för våld samt yttrandefrihet. De två rekommendationer som avsåg skydd mot kvinnor accepterades och en av de tre rekommendationer som avsåg yttrandefrihet accepterades. Resterande två, som avsåg yttrandefrihet, noterades.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*) ratificerades år 1998. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 2002.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR*) ratificerades år 2015. Sydafrika är inte part till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, ICERD) ratificerades år 1998.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, CEDAW) ratificerades år 1995. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2005.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, CAT) ratificerades år 1998. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2019.

Konventionen om barnets rättigheter, (*Convention on the Rights of the Child*, CRC) ratificerades år 1995. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2009 respektive 2003.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD) ratificerades år 2007.

Sydafrika är inte part till internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, ICED).

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) och det tillhörande protokollet ratificerades år 1996.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) ratificerades år 2000.

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter (*African Charter on Human and Peoples Rights*, ACHPR) ratificerades år 1996.

Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter ratificerades år 2004.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd (*African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, ACRWC) ratificerades år 2000.